

ТАРЫХ ИЛИМДЕРИ
ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ
HISTORICAL SCIENCES

Дооранов Н.А.

ЛЕЙЛЕК РАЙОНУНУН АЙЫЛ ӨКМӨТТӨРҮНҮН ТАРЫХЫ

Дооранов Н.А.

ИСТОРИЯ АЙЫЛ ОКМОТОВ ЛЕЙЛЕКСКОГО РАЙОНА

N.A. Dooranov

THE HISTORY OF THE VILLAGE LEILEK DISTRICT

УДК:93/94(2)

Бул макалада Лейлек районундагы айыл өкмөттөр, шаар башкармалыгы, айылдар жана анда жашаган элдердин саны боюнча кыскача маалыматтар берилди.

Негизги сөздөр: айыл өкмөттөрү, округ, билим берүү, жерлердин аталышы.

В этой статье говорится о Лейлекском районе, а также даются краткие сведения по количеству проживающих в нем народов и сел.

Ключевые слова: сельский совет, округ, образование, наименование земель.

In this article, while in the aiyl okmotu Leilek district, articles, management, brief information on the number of peoples living in it and sat down.

Key words: ail okmotu, district, education, the name of the lands.

Лейлек району Кыргызстандын түштүк-батышынан орун алган эң четки район болуп саналат. Түндүк, түштүк, батыш жактары Тажик Республикасы менен, чыгышы Баткен району менен чектешет. Кыргызстандын борбору Бишкек шаарынан 950 км, областын борбору Баткен шаарынан 140 км аралыкта жайгашкан. Жалпы аянты 4,6 миң км.кв. түзөт. Борбору Исфана шаары. Лейлек районунун кыскача тарыхы: Түштүк Кыргызстандын Россиянын составына кошулушу менен Лейлек административдик жактан Түркстан генерал-губернаторствонун Сыр-Дарыя областынын Кожент уездинин составына караган⁴. Уезддер территориялык географиялык белгисине карап, волосторго (болуш) бөлүнгөн. Көпчүлүк волостор 1000-2000 түтүндөн, айылдар 100-200 түтүндөң турган. Волостордун башкаруучулары жана аксакалдары үч жылдык мөөнөт менен шайланышкан. Бирок волостун башкаруучулары аскер губернатору, ал эми айыл аксакалдары, уезд-начальниктери бекиткенден кийин кызматына шайланды деп эсептелген. Көчмөн элдер үчүн бийлердин соту сакталган. Ал мезгилде азыркы Лейлек, Сүлүктү аймагы Кожент уездинин төмөнкү болуштарына бөлүнгөн: Чапкылдык, Исфана, Бөксө-Сибирги.

Азыркы районубуздун бир бөлүгү Лейлек болуштугу деп аталып, Кокон уездине караган⁵. Ошентип Лейлек району 1917-жылдан 1928-жылга чейин Түркстан АССРИнин курамында болгон. 1928-жылы 10-октябрда Бүткүл союздук Борбордук комитетинин токтому менен калкынын негизги басымдуу бөлүгү кыргыздар болгон Бөксө, Исфана, Чапкылдык волостору Кыргыз АССРинин курамына кирип Лейлек району болуп түзүлгөн.

Бүгүнкү күндө районду 9 айылдык округ, 1 шаар башкармалыгы түзөт. Райондо 47 элдүү пункттар болуп, анда 120 миңден ашык адам жашайт. Анын 69,1% кыргыздар, 25% өзбектер, 5% тажиктер, калкынын башка улуттардын өкүлдөрү түзөт.

Лейлек районунун жалпы жер аянты 34226га, анын ичинен 9694га суулуу жер. Айыл чарбасында 18 өндүрүштүк кооператив жана жеке менчик чарбалар иш жүргүзөт. Аларды 9 техникалык сервистер тейлейт. Мындан тышкары райондо 2 токой чарбалары, “Жибек-Жолу”, “Ак-Тилек”, “Алмаз”, “Исфана” акционердик коомдору, “Кара-Алтын”, “Бахус”, “Бахус-юг”, “Арбет и К”, “Лейлек-Кен” жоопкерчилиги чектелген коом ишмердүүлүк жүргүзүшөт.

Лейлек районунун аймагында 54 орто мектеп, 6 башталгыч мектептери, 5 гимназия, 15 балдар бакчасы, 1 балдар чыгармачылык борбору, 1 өспүрүмдөрдүн дене тарбия клубу, 2 аймактык оорукана, 3 үй-бүлөлүк дарыгерлер борбору, 27 үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу, 22 ФАП, 1 санитардык эпидемиологиялык бекети бар. 2 эс алуу паркы, 4 музей, 44 маданий мекеме, 1 борборлоштурулган китепкана, анын 1 балдар жана 26 айылдагы китепканалары иштейт. Райондо көмүрдүн, алтындын, нефтинин, чопонун, кварц кумунун ж.б. бир топ кен байлыктарынын запастары бар экени аныкталган.

Исфана шаар башкармалыгы: Исфана шаары Лейлек районунун административдик борбору. 2001-жылы Исфана айылына райондук деңгээлдеги шаар статусу берилген жана Исфана шаар башкармалыгы болуп түзүлгөн. Бүгүнкү күндө Исфана шаар башкармалыгынын аймагы 53155 чарчы км., калкынын саны 27905 кишини түзүп, анын ичинен 14732

⁴ Ист. Кырг.ССР., 2-том, стр.101.

⁵ О. Турсунов, Тажикстан XIX-начало XX в. Стр.12.

киши кыргыз, 13294 киши өзбек, 279 киши башка улуттардын өкүлдөрү. Шаар башкармалыгынын аймагында 10 орто, 2 башталгыч мектеп, 2 гимназия, 5 балдар бакчалары, кесиптик лицей, китепкана, 5 ФАП, Эл аралык башкаруу, укук финансы жана бизнес академиясынын филиалы, райондук деңгээлдеги маданият үйү, стадион, 3 музей, балдардын музыкалык мектеби жана чыгармачылык борбору, эс алуу багы, спорт комплекси, райондук борборлоштурулган оорукана, автобекет ж.б. бар. Исфана шаар башкармалыгынын курамына Голбо, Чимген, Тайлан, Ак-Булак, С. Садыков, Калта-Кол, Мырза-Патча, Кара-Таш айылдары кирет. Исфана шаары Лейлек районундагы калктуу пункттардын бири.

Тогуз-Булак айыл округу - Лейлек районунун Тогуз-Булак айыл өкмөтү болуп эсептелет. Калкынын саны 8614 кишини түзөт. Калкы негизинен айыл чарбасында эмгектенишет. Тогуз-Булак айыл округунун курамына: Кара-Булак, Тогуз-Булак, Айбике, Миң-Жыгач, Гордой, Ай-Көл айылдары кирет.

Лейлек айылдык округу – Лейлек районунун чыгыш жагында орун алып, айылдык округдун борбору Коргон айылы. Лейлек айыл өкмөтүнүн курамына Коргон, Кара-Суу, Чоюнчу, Ак-Терек, Лейлек айылдары кирген. Бул аймакта үч улуттун өкүлдөрү жашап, калкынын жалпы саны 6161 кишини түзөт. Лейлек айыл өкмөтү негизинен айыл чарбасында эмгектенишет. Жалпысынан жер аянты 1645 гектер, анын ичинен 335га сугат, 1310га кайрак. Айыл округунда 4 орто мектеп, 1 үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу, 1 фельдшердик – акушердик пункт, 1 клуб, 1 китепкана бар.

Катраң айыл округу – Катраң айыл өкмөтүнүн курамына Катраң, Баул, Өзөрүш айылдары кирип, калкынын саны 7852 кишини түзөт. Айылдык округда бир бейтапкана, 1 гимназия, 6 орто мектеп, 2 ФАП, клуб, айылдык базар бар. Айылдын калкы негизинен айыл чарбасы менен эмгектенишет. Айыл өкмөтүнүн борбору Катраң айылы.

Сумбула айылдык округу – Сумбула айыл өкмөтү Лейлек районунун батыш бөлүгүндө жайгашкан. Бул айылдын округунун курамына: Андарак, Искра, Сары-Дөбө, Көк-Таш айылдары кирет. Калкынын саны 13350 киши. Сумбула айылдык округу райондун башка округундай эле айыл чарбасына багытталган. Жалпы жер аянты 16435 гектер, анын ичинен суулуу жер 699га., айдоо жер 399га. Сумбула айыл өкмөтүнүн аймагында 6 орто, 1 башталгыч мектеп, 4 үй-бүлөлүк дарыгерлер тобу, 1 бейтапкана иштейт. Баткен областында топоз өстүргөн жалгыз аймак болуп эсептелет.

Ак-Суу айылдык округу: Ак-Суу айыл өкмөтү Кыргызстандын түштүк батышында эң четки айыл округу болуп эсептелет. Бул округ Лейлек районунун түндүк-батышынан орун алып, үч жагы: түндүгү, түндүк-чыгышынан жана батышы Тажикстан республикасы менен чектешет. Борбору Ак-Суу айылы.

Айыл округунун курамына Ак-Суу, Чоюнчу, Жаркыштак жана Кара-Камар айылдары кирет. Калкынын саны 5812 киши. Бул айыл округдун калкы негизинен айыл-чарбасында эмгектенет. Жалпы аянты 12533га, анын ичинде суулуу жер 489га. Айыл өкмөт аймагында 6 орто мектеп, 1 оорукана, 4 ФАП, 1 маданият үйү, 1 китепкана бар.

Кулунду айылдык округу: Лейлек районундагы эң чоң айылдык округ-Кулунду айыл өкмөтү болуп эсептелет. Кулунду айыл өкмөтү Лейлек районунун түндүк бөлүгүндө жайгашкан. Айыл өкмөтүнүн курамына: Кулунду, Ак-Арык, Раззаков, Булак-Башы, Интернационал, Максат айылдары кирет. Калкынын саны 21445 киши. Кесиби дыйканчылык жана мал чарбачылык. Кулунду айыл өкмөтүнүн аймагында 7 орто мектеп, 1 техникалык лицей, 1 гимназия, 1 музей, 1 балдардын музыкалык мектеби, 1 оорукана, 3 ФАП, стадион элге кызмат көрсөтүүдө.

Жаңы – жер айылдык округу: Жаңы-Жер айылдык округу 1998-жылы Арка өрөөнүндө үч багбанчылык багытындагы совхоздун базасында түзүлүп, төрт: Достук, Арка-1 (борбордук), Арка-2 жана Жаштык айылдарынан турат. Жаңы-жер айыл өкмөтү Лейлек районунун түндүк-чыгышынан орун алган. Түндүгүнөн Тажикстан Республикасы менен чектешет. Калкынын саны 11857 адамды түзүп, анын ичинде 81,34% кыргыздар, 15% өзбектер, 3% тажиктер жана башка улуттун өкүлдөрүнөн турат. Жаңы-жер айыл өкмөтү багбанчылыкка багытталган аймак. Жалпы жер аянты 9646 гектар, анын ичинен айдоо аянты 1315га, көп жылдык бак-дарак, 2123га. Алар жүзүм, өрүк, бадам, анар ж.б. Айыл аймагында 4 орто мектеп, 1 эксперименталдык гимназия, 3 ФАП бар.

Бешкент айылдык округу: Бешкент айыл өкмөтүнүн курамына Бешкент, Кайрагач, Эски-Оочу, Андархам, Ак-Там айылдары кирет. Калкынын саны 10337 кишини түзөт. Айыл аймагында 4 орто мектеп, 2 ФАП, Бешкент айыл өкмөтү, түндүгүнөн Тажик Республикасы менен чектешет.

Маргун айылдык округу: Лейлек районунун чыгыш жагында Маргун айыл өкмөтү жайгашкан. Бул өкмөттүн аймагында: Маргун, Дархум, Даргаз жана Чурбек айылдары кирет. Калкынын саны 4815 кишини түзөт. айыл округунун борбору Маргун айылы. Маргун айыл өкмөтүндө 3 мектеп, 2 ФАП бар.

Адабияттар:

1. Бекаев М., Лейлек районунун топонимикасы, Исфана, 2010.
2. Кыргыз ССРинин энциклопедиясы, Ф., 1986.
3. Мадаминов Г. Лейлек жана Лейлектиктер, Б., 1998.
4. Мадаминов Г. Лейлек тарыхы, Б., 2000.
5. Турсунов Н., Развитие городских и сельских поселений северного Тажикстана, Душанбе – 1992-ж.

Рецензент: д.и.н., доцент Курбанов А.Д.